

Uluslararası
Uygur Araştırmaları Dergisi
2015/6

ÇİN HALK TIBBINİN KÖKENİ

The Origin of Chinese Folk Medicine

*John Wm. SCHIFFELER**

*Çev. Kübra YILDIZ ALTIN***

Çin'in antik tarihi, tabular, gelenekler, törenler ve farklı kültür birleşimlerinin diğer ilişkili adetlerini tanımlayan efsane ve mitlerle kaplıdır. Bu gelenekler göç eden kabileler arasında, binlerce yıl boyunca, kişiden kişiye ve kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılmıştır; halk sanatları, halk hikâyeleri, halk dansları ve şarkılarının bazıları ise diğer şekillerde iletilmiştir. Nihayetinde, yazının gelişmesiyle, geçen zaman içinde ne kadarının kaybolduğu bilinmese de, bu gelenekler kaydedilmiştir. Neyse ki, diğer eserlerin yanı sıra bu erken kayıtların bazıları, kehanet kemik ve kabukları üzerinde yazıt şeklinde hayatta kalmıştır. Bu eski eserlerden, *minchien i-hsüeh* (民间医学) veya "halk tıbbı"nın biçimlendirici gelişimi ile ilgili günümüz bilgisinin çoğunu elde etmiş bulunmaktayız.

Çin halk tıbbının kökeni bitki biliminde, dini-büyüsel inançlarda, ilkel tıbbi tekniklerde, Neolitik göçebe çobanların (pastoralists) inançla iyileşmelerinde, doğa ile günlük karşılaşmalarında, beka tedbirlerinin içgüdüsel olarak farkında olan avcı-toplayıcılarda bulunur ve bunların çoğu Çin genelinde birçok kültürde hala gözlemlenebilir. Yalayıarak enfeksiyonun veya bir yaranın temizlenmesi (örneğin, hastalığı durdurmak için tükürükte bulunan enzim ve lizozim); iyileşmesine yardımcı olmak için yaralı kol veya bacağın sınırlı kullanımı; sağlığı korumak için belli bitkilerin düzenli tüketimi; rahatlama veya hafifleme için serin bir yerde veya güneşte yatma veya hasta, yaralı yavru ve yetişkinlerin özel ilgisi (veya yıkımı)-bu tekniklerin tümü karmaşık tıbbi gelenek içinde ilk beka tedbirlerinin bazıları olarak kabul edilebilir ve bu tıbbi gelenek sadece birey, aile ve kabilenin sağlığını korumaya yönelik olmayıp, aynı zamanda insan ve doğa arasında uyumlu bir ilişki sürdürmek için de aranmıştır. Çin geleneğine göre insan vücudu, doğa ile doğayı düzenleyen ve oluşturan prensiplerle uyum içinde olan fonksiyonların bir bölümüdür. Bu nedenle, (geleneksel tıp) en ideal sağlığı elde etmede doğa ile uyumlu ilişki sürdürmede özellikle gereklidir.

Bu ilişkinin önemli yönlerinden biri insan müdahalesinin bir manifestosu olmasıdır. Onun hedefi, çevre veya evrendeki yerini ve amacını hesaba katmak, anlam sağlayabilmek ve doğa işleyişinin bir açıklamasının yanı sıra kendi varlığını düzenleme vasıtasıyla uyumun cisimleşmesini sağlamaktır. Prof. K. C. Wong ve L. T. Wu'ya göre, bunu başarmak için, "aynı şekilde aynı şeylerden etkilenenleri farz eden insanoğlu, kendi duygu ve tutkularını tüm cansız nesnelere bağlamıştı... İnsanoğlu şimşek çakması, deprem patlaması ve gök gürültüsüyle korkutulmuştu. Güneş, ay, yıldızlar, bulutlar, fırtına ve yangın, tanrıların,

* Bu makale John Wm. Schiffeler'in "The Origin of Chinese Folk Medicine", *Asian Folklore Studies*, Vol. 35, No. 1 (1976), pp. 17-35 isimli makalesinin çevirisidir.

** Arş. Gör., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Türk Halk Bilimi Bölümü-Nevşehir/TÜRKİYE, E-posta: kubrayildiz@nevsehir.edu.tr.

2211-Yurt İçi Doktora Burs Programı kapsamında sağladığı destekten ötürü TÜBİTAK Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığı birimine teşekkür ederim.

iblislerin, şeytanların, ruhların ya da diğer doğüstü aktörlerin dış göstergeleriydi. Sonuç olarak, sağlık ve hastalık, vücudun geçici sahipliğinde şeytanların olduğu veya şeytanların işi olarak görülmüştü. Uygun sihirli sözlerin söylenmesi, büyü ve diğer benzer teknikler ... aracılığıyla işgalciler (kötü tabiatlı ruhlar) uzaklaştırıldığı zaman hastalık tedavi edilecekti”¹.

Bu garip olayların meydana gelmesinin sebebi nedir? Bu yaralanma ve hastalıklar nasıl tedavi edilebilir? Nihayet, Neolitik çobanlar ve avcı-toplayıcılar için bu garip olayların tamamını açıklayanlar vardı.

Çin halk tıbbının başlangıcı eski eserlerde kaybolurken, çoğu da dini-büyüsel inançlardan biri olan kendi kurucu öğelerinin kaynaklarıdır. Neolitik zamanın bin yılından fazla bir süre halk tıbbı uygulamaları, diğer takviyeler ile birlikte bu düşüncelerle uyumlu olarak gelişmişti. Görünüşe bakılırsa, gelişmenin biçimlendirici dönemi boyunca, doğadan gelen bazı yardımlar ile birkaç kişi balık tutmak ve avlanmak, hayvanlara bakmak, toprak sürmek veya düşmanla savaşmak zorunda olmadan rahat ve saygın bir yaşam sürdürebileceklerinin farkına varmıştı. Bunların tümü hayatta kalma açısından önemli iş gücü sarfiyatını gerektirmişti. Bu kişiler iklim, hayvanların davranışı, ürün koşulları, insan hastalıkları vb. ile ilgili olarak gözlemledikleri şeyleri yorumlayarak bunu gerçekleştirebilmişti. Kabile veya kabilelerin yaptırımları ile bunu gerçekleştiren *chen-jen* (真人) veya “yorumcular”² belli bir kaçından bazısının yeteneği, daha sonra tıbbi sanatlarla ilgilenenlerin oluşumunu etkileyen bu aynı süreçle birlikte, Çin toplumunda sosyal tabakalaşmanın ilk gelişimine kısmen katkıda bulunmuşlardı. Dahası, onların Neolitik kabile üyesi arkadaşlarının etki altında oldukları varsayılabilir. Bu “yorumcular”, sadece tanı koyan ve kehanetlerde bulunan tek kişilerdi. Çünkü kabile veya kabileler içindeki belli yeteneklere sahip diğer kişiler sadece yara, kesik ve günlük yaşama ilişkin kırık kemiklerin tedavisini yapabilmişlerdi. Ancak, hastalık veya felaketler nadiren geldiğinde, sadece “yorumcular”, bu koşullar altında memnun edici bir şekilde görev yapabilmişti. *Kuei* (鬼) veya “bedensiz ruh(lar)” hasta birini ele geçirmişti; hasta bir kişinin *hun* (魂) veya “diğer dünyaya ait ruhu”, onun *p’o* (魄) veya bedensiz “bu dünyaya ait ruhu” ile bedende kalmıştı; biz “bedensiz ruh(ları)” nasıl kovabiliriz ve hasta birinin iyileşmesini garanti ederek “diğer dünyaya ait ruhu”, “bu dünyaya ait ruh” ile birleşmesine nasıl izin verebiliriz? “Yorumcular” doğru yolu bulmaya çalışmıştı, bu yol kendi kabile kültürleri içindeki iyileştirici sosyal pozisyonlarından dolayı onlar için genellikle daha erişilebilirdi.

Çin ideografik binomun “*chen-jen*” (真人) özellikleri bu noktada ilginçtir. Daha kesin olarak “kahin(ler)” şeklinde aktarılması gereken bu kelimeyi kabaca “yorumcu(lar)” olarak çevirdim. İki tamamlayıcı parçadan oluşan ilk ideogram “*chen*” (貞): Dr. L. Wieger’e göre “bu damga (貞), biri boyuna diğeri enine olan iki çatlağı temsil eder. (Yanmadan kaynaklı) ısı, çatlakları arttırdığı için kaplumbağa kabuğundaki çatlaklara bakarak kehanette bulunmak” anlamına gelir; Dr. Wieger, ikinci kısım hakkında bilgi vermeye devam eder, bu (卜) damga “falcının maaşını”; kabuğu yakan (卜) adama verilen bir miktar deniz salyangozu [*Cypraea moneta*] ise şu işareti (貞) temsil eder.³ İkinci ideogram “*jen*” (人), “bacaklarıyla gösterilen bir adam; ayakta duran bir kişidir”.⁴ Bu yüzden biz, bugün için veya -diğer şeyler arasında- sağlıkla ilgili muhtemel sorunlar karşısında çözümler bulmanın bir aracı olarak scapulimancy⁵ uygulaması içine etkin olarak neolitik

¹K. Chimin Wong ve Lieh-teh Wu, *History of Chinese Medicine* (Çin Tıbbının Tarihi) (Tientsin, 1932), 3-4.

² Çevirenin Notu: Orijinal metinde *interpreter* olarak kullanılan bu kelimenin *tercüman, mütercim, çevirmen, yorumcu, yorumlayıcı* gibi karşılıkları mevcuttur. Metin bağlamında *yorumcu* karşılığının kullanılması daha uygun görülmüştür.

³ L. Wieger, *Chinese Characters* (Çince Karakterler) (New York, [1965]), 150.

⁴ Aynı eserde, 73.

⁵ Çevirenin Notu: Scapulimancy, yanık ve çatlak kürek kemiğinden kehanette bulunma veya geleceği tahmin etme işi olup Kuzey Amerika ve Avrasya’da yaygın bir gelenektir.

“yorumcular” veya “kahinler” ile birlikte ilk inanç ve teknikleri yayan ve çoğaltanların dahil edildiğini kabul edebiliriz.

Üçüncü bin yılın sonuna kadar daha küçük bazı kabile kültürleri yavaş yavaş daha fazla kaynaşmaya başlamıştı; katmanlaşmış kültürel birimler, (örneğin, ön-Tunguz kültürleri ilk olarak Kuzey Çin’e yerleşmişti, orada Çin’in ilk efsanevi hanedanı olan Hsia kültürüne dönüşen *Yang-shao* kültürü ortaya çıkmıştı; *Lung-shan* kültürü ve *Shang* kültürü, yazının gelmesiyle birlikte Çin’in ilk tarihi hanedanı olmuştu). Bu daha geniş kültürel birimler, onların daha küçük selefleri gibi, Ural-Altay ve Çin-Tibet kültürel bölgeleri ile bağlı sayısız halk tıbbi geleneği kaynaşmıştı. Bu yüzden, kültür birleşimi daha ekonomik, siyasi ve sosyal olarak karmaşık olurken, “yorumcuların” birbirleriyle düzenli aralıklarla çatışmaya giren ve çoğu zaman örtüşen tören ve görevleri ile Neolitik halk tıbbının karmaşıklığında karşılıklı bir oluşum söz konusuydu.

Shang-Yin hanedanlığı süresince (yaklaşık M.Ö. 1500-1027 yıllarında) “yorumculardan” genellikle *wu* (巫) veya “cadılar” olarak bahsedilmişti⁶. *Wu*, tinsel ortam, yarı-tıbbi uygulama ve dini-büyüsel törenler konusunda uzmanlaşan *şamanlar* anlamına geliyordu (örneğin, muska, tılsım, nazarlık ve aşk iksirleri hazırlama; yağmur yağdırma ile ilişkili sihirli sözlerin okunuşu, doğurganlık gibi; kehanette bulunma gibi). Ruhlarla iletişim kurma, havayı etkileme, hayvan, bitki ve insanları büyüleme yeteneği şamanlara atfedildiği için *wu*, iyi veya kötü olarak görülmüştü (Bu, bizim bugünkü - bir dereceye kadar - kara büyü / ak büyü ikilemi ile mukayese edilebilir). Fakat şamanların, özellikle kadınların, genellikle kötü etkiyi temsil ettiği düşünülüyordu. Çünkü Şamanizm çok az anlaşılıyordu ve çoğu zaman yanlış anlamalara, sırasıyla, batıl inançların sebep olduğu korkuya yol açmıştı.

Wu, çok tanrılık veya polydemonistic⁷ doğa-tapımını içeren Neolitik animizmin aktarıcısı idi; bazen ayinleri tek bir, yüce ruhu içermişti, fakat bu sık bir uygulama değildi. Onların birincil işlevi, doğa ile karşılıklı ilişkilerinde kabilenin veya daha büyük sosyal birimin genel refahını sürdürme idi. Bu, çeşitli uygulama ve törenler aracılığıyla başarılmıştı, onların bazıları, dans ve şarkı formunda ritüel gösterim içermişti. Tipik bir örnek *p’uwu* (暴巫) veya bir kurban formu olarak kız ya da erkek vücudunu güneşe maruz bırakan açık havada, farklılaşmamış bir kuraklık-yağmur ruhu gibi maskeleyen için *wu* kişinin şart olduğu “şaman gösterimi” ayiniydi. Böylesi bir hareketin, Yağmuru simgeleyen kahinin vücudundan çıkan ter ile, yerleşkenin geçiminde ihtiyaç duyulanı sağlamak için ruhlar adına dua etmede yardımcı olacağına inanılmıştı.⁸

*Wu*nun iki çeşidi vardı, kadın olan hakiki *wu* ve erkek olan *hsi* (巫覡). Birlikte ve bireysel olarak “büyücü-hekim” şeklinde isimlendirilerek işlev görmüştü.⁹ “Büyücüler” olarak kötü ruhları kontrol edip yenmeye çalışmışlardı (örneğin, hakiki *wu*, metafizik *Yin* ilkesinin simgesi olarak kabul edilmişti (Bakınız s. 25), bu yüzden, onlar *Yang* ilkesi ile ilişkili olan ve ritüelistik törenler vasıtasıyla, *Yin*’in bir eşi, yeryüzünü verimlileştirmek için, tohumu sembolize eden yağmuru ikna edebilirlerdi. Diğer taraftan *hsi*, metafizik *Yang* ilkesinin simgesi olarak görülmüş ve buna uygun olarak işlev üstlenmişti). Başarıyla sonuçlandırıldığı zaman, *wu* veya *wu-hsi* (巫覡) binom kullanımı, insanlar arasında büyük

⁶ Ben, çağdaş İngiliz meslektaşların kullandıkları “cadılar”, “büyücüler” veya “şamanlar” gibi terimler yerine Latinceye çevrilmiş *wu* kelimesini kullanmayı tercih ediyorum, çünkü, özellikle “cadılar” kelimesi kullanıldığı takdirde, birkaç çağrışım vardır (örneğin, çirkin, habis yaşlı kadın; büyücü kadın; hainler; kara büyüye verilenler). Bu çağrışımlar, yazının arzu edilen kültürel bağlamının dışında tanımlanan kişileri zihinlere yerleştirebilir. Bu yüzden, bu ve diğer Latinceye çevrilmiş kelimelerin devamlı kullanımı, ya benimkinin bu niyetini ya da kullanılan kelimenin çevrilemezliğini yansıtacak.

⁷Çevirenin Notu: Çok sayıda şeytani güç veya ruhlara bağlılık.

⁸Edward H. Schafer, ‘Ritual Exposure in Ancient China’, (Antik Çin’de Törensiz Gösterim) *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 14 (1951), 130-184.

⁹ Sonraki binom, *wu-i* (巫医) veya “cadı doktor”, “büyücü-hekim” terimine işaret eder, ancak onun daha sonraki türemesini ben kullanmayacağım için, o bu tarihsel bağlamdır.

bir güce sahipti. Fakat, seyrek olmayarak, onlar zaman zaman diğer *wu* ile ilişkili olan hastalıkları tedavi etmeye ve önlemeye çalışmışlardı. Eğer kabile, felaketin üstesinden gelseydi (örneğin, mahsul kıtlığı veya hayvan ölümü) o, az da olsa, kötü bir *wu* büyüsüne veya doğa içindeki bazı bozulmalara bağlanırdı. Dolayısıyla, “doktor” için kötü etkinin nedenini ortaya çıkartmak ve kabilenin maruz kaldığı zorluğu tedavi etmek kaçınılmazdı.

Shang-Yin toplumu içinde, *fang-shih* (方士) veya Prof. Needham’a göre, “büyülü tariflere sahip baylar” olarak anılan başka bir benzer “büyücü-hekim” kitlesi vardı. Genel söylemde *fang-shih* veya “büyücüler” iki gruba bölünmüştü:

(1) doğal olarak onların çağrılarına gelenler vardı, yani, içlerinden ilham almışlardı ve akranları tarafından “farklı” olarak düşünülüyordu. Onlar, muhtemelen bazı biyofiziksel veya epilepsi yahut akıl hastalığı gibi sosyo-antropolojik bozukluktan dolayı krize veya transa girebilirlerdi. Ayrıca, icralarını gerçekleştirmek için herhangi bir beceriye ihtiyaçları yoktu; ve

(2) uygulamalarını gerçekleştirmek için zihinsel davranış geliştirenler vardı. Bu oluşum genellikle çıraklık, kalıtım veya kabile tarafından muhtemelen seçilme yoluyla kazanılmıştı. Onlar istenen sonuçları elde etmek için genellikle çeşitli yetenek ve kostümlere ihtiyaç duymuşlardı.¹⁰

Shang-Yin hanedanlığı süresince, *wu* ve *fang-shih* arasında büyük etkileşim vardı ve bir bakıma, her ikisi de *chen-jen* veya “yorumculardan” evrimleşmişti. Bu etkileşim, kısmen yeni ve farklı teoriler ile birlikte halk tıbbi tekniklerinin yayılımından kaynaklanmıştı. Bu çeşitli “büyücü-hekimler” ya kendileri arasında ortaya çıkmış ya da diğer kültürlerden kendi toplumlarındaki yayılıma yardım etmişlerdi. Fakat, birkaç yüzyıl boyunca, bu etkileşim, halk tıbbi hekimlerinin ayırt edilebilir grupları, iki melezin kuruluşu ile sonuçlanmıştı. Burada “büyücü-hekim” olarak devam edenler vardı; onlar sayısız ve genel olarak okuryazar olmayan, cahil halk arasında çalışırlardı. Ve “papaz-doktor” olanlar vardı ve daha az sayıda idi. Onlar soyluluk ile kendilerini ilişkilendirme, uygulamalara yardım ederek kendi çıkarlarını gözetme, Shang-Yin ayinlerini ayrıntılı bir şekilde anlatma ve diğer şeyler arasında halk tıbbi ile ilgili tüm meseleleri denetleme eğilimindeydiler.

Papaz-doktorların *fang-shih*den türediği varsayımı öne sürülebilir, çünkü ikincisi “büyülü tariflere sahip baylar” idi ve bu yüzden, papaz-doktorlar gibi belirlenen *Alana* daha geniş hareket sağlanmıştı. Fazla bir basitleştirme olsa da böylesi bir çıkarım tamamen yanlış değildir. Evet, birkaç *fang-shih*, büyük bir olasılıkla papaz-doktorlar olmuştu, fakat bir kişi Shang-Yin toplumundaki gerçek sınıf bilinçliliğinden dolayı ikincisinin, ilkinin artığı olduğunu söyleyemez. Halk tıbbının bu biçimlendirici dönemi boyunca, *büyücü-doktorlar* ve *papaz-doktorlar* kendi kendilerine tıbbi uzmanlığın bir dikotomisini kuramamışlardı. Bu onların temel felsefi ilkelerindeki farklılıklardan dolayı, özellikle tarihin daha sonraki ortaçağ dönemleri boyunca, genellikle onun Batılı eşinden çok daha fazla Doğu tıbbının gelişimini betimleme eğiliminde olduğu bir gerçek, yine de bir etkileşim dönemiydi. Fakat, nihayetinde, papaz-doktorlar ve büyücü-hekimler, birbirlerine daha fazla muhalif olmuşlardı. Örneğin, “şamanlık, resmi hiyerarşiden yavaş yavaş çıkarılmış ve insanlar arasındaki tanrısal sanatlarını uygulamaya zorlanmıştı...”¹¹

Büyücü-doktorlar ve papaz-doktorlar arasındaki bu yavaş bölünme, sadece onların halk tıbbının teori ve teknikleri arasındaki farklılıklara bağlı değildi (aslında bu, değişim meselesiydi ve onlar arasındaki etkileşimin çok üzerinde durulmamıştı), fakat belki daha da önemlisi, ekonomik, siyasi ve Shang-Yin toplumunun sosyal yapısını değiştirme

¹⁰ Richard C. Hunderfund, "Magic, Myths & Medicine: A History of Medicine," (Sihir, Mit ve Tıp: Bir Tıp Tarihi) (basılmamış yazı, *California State University San Francisco*, n.d.), 1.

¹¹Schafer, 157.

konusunda, bu yapı içinde seyrek olmayarak her iki grup, yetkili güç formu ile karşılaştırılabilen önemli derecede psikolojik etkiye sahipti. Ayrıca, okuryazarlık eşit derecede önemli bir rol oynamıştı, genel anlamda, şöyle ki papaz-doktorlar okuryazardı, fakat büyücü-doktorlar değildi. Bu durum aynı soylularda olduğu, fakat halkta (yani, usta-çiftçi-köle dizgisindeki gibi) olmadığı gibiydi. Bu okuryazar olma veya olmama, durumuna göre, -eğer bazı hallerde kutuplaşma olmazsa- bu iki grup arasında, böyle büyük vurgu kişinin edebi yetenekleri üzerine yerleştirildiğinde özellikle gelecek hanedan dönemleri sonlarında daha ileri bir ayrımı destekleme eğiliminde olmuştu.

Shang-Yin hanedanlığı, kabileciliğin feodalizm içinde şekil değiştirdiği geçiş dönemi idi. “Gökyüzü kültürüne doğru ilk adımlar alınmıştı ki verimlilik kültürü ağır bastı. Devlet yönetimi kurulmaya başlamıştı, ancak papazlık ... önemli bir rol oynamaya devam etmişti.”¹² Shan-Yin’in ekonomisi, bitkilerin tıbbi özelliklerine ilişkin süregelen birikmiş tecrübeye katkıda bulunan ziraat etkinliklerine dayalıydı. Belirtilerin sınıflamasına ve yaygın bulaşıcı hastalıkların bulaşmasına daha fazla izin veren nüfusta belirgin bir yoğunluk vardı.

Shang-Yin tıbbı, başlıca, travmatik karın yaralanmaları, kulak, burun, göz, ağız ve diş hastalıkları ve kemik kırıkları ile ilgilenmişti. Çıban ve apseleri açmak için taş iğneler kullanılmış, boşaltma işlemi prensibi öğrenilmişti.¹³ Etiyolojik ve iyileştirici verilerden görülebildiği kadarıyla, tıbbi yazmalar temel olarak dini-büyüsel ve felsefi tabiatlı idi: hastalık sebepleri “Tanrı kaynaklı; ikinci derecede Tanrı’nın takdiri; şeytan kurtçuklarından; [ve] iklim değişikliklerinden, yani rüzgar, kar, ayın safhaları gibi” durumlara dayandırılmıştı.¹⁴ Hastalık tedavileri, kozmolojik, animistik ve tıbbi yöntemlerle uyumlu olarak yürütülmüştü. Bunların bazısı nazarlık, muska, tılsım kullanımı; bitki bilimine dayalı çareler; akupunktur, moksibusyon, masaj, lavman ve kademeli egzersizi içermekteydi. Bu inanç ve teknikler daha fazla gelişme imkanı bulmuş ve sonraki hanedanlıklar süresince onların torunları ve *wu* aracılığıyla yorumlanmıştı. Biz, daha yakın bir analiz için bu sayfadakilerin birkaçına sonradan yeniden döneceğiz.

Dini-büyüsel inançlar ve *wunun* ritüelleşmiş gelenekleri, gelecek bin yılda nispeten bozulmamış olarak kalmıştı. Bu kurum, takip eden Chou hanedanlığının (yaklaşık M.Ö. 1021-256) ikinci yarısının sonuna kadar yeni bir biçime dönüşmemişti; ki bu yeni form, yirminci yüzyıla kadar Çin toplumunda kökleşmiş olarak kaldı. Bu hanedanlık süresince ortaya çıkan değişikliklerin birçoğu, çeşitli felsefe okullarının belli etkilerine katkı sağlayabilmişti. Çin, bu dönem boyunca (yaklaşık M. Ö. 600-200), felsefesinin altın çağını yaşamıştı. Böylesi üçlü etki, *Tao* (道), *Wu-hsing* (五行), *Yang* (阳) ve *Yin* (阴) kavramlarından oluşmaktaydı ve özellikle Çin halk tıbbının yönünü çizmede önemliydi.

Tao veya “Yol”, Çinliler tarafından “tüm yaşam, insanoglu ve doğanın varoluş düzenleyicisinin kaynağı ve varlığın bütün çelişki ve ayrılıklarının nihayetinde yeniden çözümlendiği yerdeki temel ve ayrılmaz birlik” olarak kabul edilmişti.¹⁵ Bu yüzden, eğer bir kişi “yol” ile aynı çizgide hayatını yönlendirmişse, onun Evren ile uyum içinde olduğuna; ve bu prensibe uygun olarak yaşlanan bir kimsenin “Yol” ile mükemmel birlik içinde hayatını yaşayan birisi olduğuna inanılmıştı. Bu sebeple, bazı halk inançlarını, uzun yaşam ile bağlantılı tıbbi uygulamaları ve onların kadim Çin düşüncesine bağlı filozofik anlayışlara sahip olduğu diğer sağlık biçimlerini bulmak sıra dışı değildir.

¹²Wolfram Eberhard, *The Local Cultures of South and East China*, (Güney ve Doğu Çin’in Yerel Kültürleri) Alide Eberhard tarafından çevrildi (Leiden, 1968), 29.

¹³Stephen Palos, *The Chinese Art of Healing*, (Çin İyileşme Sanatı) Bantam Books (New York, 1972), 11.

¹⁴Frederick F. Kao, “China, Chinese Medicine, and the Chinese Medical System,” (Çin, Çin Tıbbı ve Çin Tıbbi Sistemi) *American Journal of Chinese Medicine*, 1 (1973), 6.

¹⁵ Wm. Theodore de Bary ve diğerleri, editörler, *Sources of Chinese Tradition* (Çin Geleneğinin Kaynakları) (New York, 1960), 49-50.

Wu-hsing veya “Beş Element”, “sabit başarı içinde, dönemin belli aralıklarını, çoğunlukla sezonları yöneten veya kontrol eden metafizik kuvvet ve şekiller haricinde fiziksel maddeler” değildir.¹⁶ Bu elementlerin: ağaç, ateş, toprak, tabiat ve su, bir kişinin biyolojisi açısından karaciğer, kalp, dalak, akciğer ve böbreklere karşılık geldiğine inanılmıştır.

Doğadaki “pozitif element” veya *Yang* ve “negatif element” veya *Yin* bütün evreni düzenleyen ve başlangıçtan beri var olan ikiz güçtür. “Çin’in eski eserlerindeki iyileştirme sanatı ilkesine göre, karşı ve birleştirici güç arasında, onun çevresi, tıpkı doğadaki gibi insan organizması içinde sürekli bir mücadele içindedir. İyi veya kötü sağlık, bu çatışan güçlerin dalgalanması ile tespit edilir.”¹⁷ Bu güçleri simgeleyen muska ve nazarlıkları kullanarak hastalığı tedavi etmeye çalışma, yaygın bir uygulamadır (örneğin, eğer bir kimse kelebek hastalığına (liver-rot) yakalanırsa, bu *Yang* gücüyle alakalı bir problem olarak kabul edilir, çünkü karaciğer, “Beş Element” düşüncesi ile ilişkili olarak, bu güçle bağlantılı bir organdır).

Tıbbi ve felsefi düşüncede meydana gelen etki ve bu kavramlar arasındaki karşılıklı ilişkinin ilk örneği (M.Ö. 540) *Ch’un-ch’iu* veya “*Spring and Autumn (Annals) [İlkbahar ve Sonbahar (Yıllık)]*” içinde bulunmaktadır, bir Chou hanedanlık klasiğidir ve orada Dr. Ho, kötü durumdaki Çin düküne tavsiyede bulunur, “altı büyük etki [*Lu-ch’i*]¹⁸ vardır, bunlar beş zevkten ortaya çıkar ve türer, beş renk içinden çıkar ve beş noktada doğrulanır; fakat onlar aşırı olduğunda altı hastalık üretir. Bu 6 [sic] etki *yin, yang, rüzgar, yağmur, aydınlık ve karanlık* [ile] isimlendirilir. Kendi ayrılıkları içinde, onlar dört mevsim oluşturur; kendi sıralarında, onlar beş (temel) kavram oluşturur ...”¹⁹

Dr. Hume’e göre, “Çin tıbbının kalıcı değerleri,” başka bir yerdedir. Büyü ve batıl inanç unsurlarınca veya kozmik ve animistik teorilerce değerlendirilmez. Çin tıbbı, insan ve diğer hayvanların yanı sıra, daima sebze ve madenler alemi ile ilişkisindeki insanoğlu düşüncesi, felsefi sistem ve bir yansıtıcı idi. Çin tıbbı, tamamen deneysel bir sistem olarak görülmez, çünkü rastlantısal gidişatta, sadece parçalar içinde deneyseldir. Eğer Çin tıbbının ilk yaşamını yaratanların örnekleri takip edilmiş olsaydı, o büyük oranda gelişebilecekti; fakat orada kolaylaştırmaktan ziyade, sorgulama ruhunu engelleyen çevre faktörleri belirmişti.”²⁰

Chou hanedanlığı süresince, genel olarak kabul edilmese bile, bu yukarıdaki kavramlar ve onların altta yatan değerlerini onaylananların tümü, birçok farklı felsefe okulu vardı. Çin halk tıbbının gelişimi açısından bu okullar genel olarak iki ana gruba bölünebilir: *Tao-chia* veya “Taoistler”, onların birçoğu *wu* (bu büyücü-doktordur), animizmin yayıcıları ve diğer ilkel kültürel karakterlerdi. Taoistler temelde Doğa içindeki şeylerin değişimlerini vurgulayan kanunları bir kişinin anlama gelişiminin yanı sıra yaralanmadan kaçınma ve hayatın korunması ile meşgul olmuşlardı; *Ju-chia* (儒家) veya “Konfüsyüsçüler” ise temelde insanoğlunun etik ve ahlaki davranışları ile ilgilenmişlerdi. Konfüçyonizm felsefi düşüncenin daha sonraki bir gelişimini yansıtmıştır. Gelişiminin ilk aşaması, aynı zamanda Çin toplumunda sonradan *ju-i* veya “Konfüçyüsçü doktorlara” evrimleşen *wu* (yani, papaz-doktorlar) ile ilişkilendirilmiştir.

¹⁶ Aynı eserde, 198.

¹⁷ Pálos, 26.

¹⁸ *Lu-ch’i* (六气) veya *Yang*’ın “Altı Ruh” ve *Yin* güçleri: *feng* (风) veya “rüzgar”, *huo* (火) veya “ateş”, *han* (寒) veya “soğuk”, *shih* (湿) veya “nem”, *shu* (暑) veya “sıcaklık”, ve *tsao* (燥) veya “kuruluk”. Prof. Needham’a göre (bakınız dipnot 21, 266-267), “altılı bu sınıflama çok büyük bir öneme sahiptir, çünkü bu sınıflama tüm doğal olayları Beş Elementle ilişkili beş grup içinde sınıflandıran kadim Çin tıp biliminin bağımsız olarak doğa bilimcilerden [veya *Yin-yang chia*] nasıl büyüdüğünü bir dereceye kadar gösterir.

¹⁹ James Legge, çev., *The Ch’un Ts’ew with the Tso Chuen* (Tso Chuen ile Ch’un Ts’ew), c. 5 of The Chinese Classics (Hong Kong, 1872), 580-581.

²⁰ Edward H. Hume, *The Chinese Way in Medicine* (Tıptaki Çin Yöntemi) (Baltimore, 1940), 128.

Bu noktada Çin ideogramından biri olan “i” (醫) veya “doktorun” etimolojik karakteristiği ilginçtir. Bu ideogram üç bileşenden oluşmaktadır: üst sol köşe, okların (矢) konulması bir okluktur (弓), böylece biz (醫) işaretini elde ederiz; üst sağ köşe, düzensiz hareket (几) yapan bir eldir (又), böylece, atış (安) yapmak için kılıftan ok çıkartan bir kimse elde ederiz (医); ve altta *wunun* (巫) işi (工) sembolleştirilir, yani, dini-büyüsel sözler; böylece, biz iki dansçı *wu* (巫) elde ederiz. Sık sık oto-hipnotik translara sebep olan dans aracılığıyla *wunun*, ruhlarla konuşmak için kendilerine imkan sağlayan tanrı ve şeytanların mekanına seyahat edebildiği ve arzu edilen sonuçlar ile geri döndüğü varsayılmıştı.²¹ Kökensel olarak “i” ideogramı bu işaretle (醫) yazılmıştır. Fakat, sonradan, Çin tarihi boyunca, üçüncü bileşen parça (巫) şekli bu (西) işarete dönüştü, bu kökensel olarak antik bir vazoyu temsil etmekteydi, şarap yapma ve tutma için kullanılan bir çeşit amfor (iki kulplu tüp); günümüzde ise bu şarap sembolüdür. Bu yüzden, bir kişi aslında bütün ideogramın, hastalığa sebep olan kötü ruhlardan kaçınmak veya onları öldürmek için silahlar kullanan *wuyu* simgelediğini söyleyebilir, oysa ki, hastalarına tedavi olarak iksir veya şarap hazırlayan “papaz-doktorlar” tarafından (resmi görüşün) yerine geçmesinin dışında, sonraki *wu* şarap ile yer değiştirilmiştir, tıbbın belirleyici uygulamaları artık *wunun* büyüsel söylemlerine mahkum edilmemişti.²²

“Çin’de bulunan doktorların sosyal durumunun bütün tarihi, hiç kimsenin aracına kolayca dönüştürülmeyen, Konfüçyüsçü entelektüelin bütün yüceliğiyle kaplı, alimin özel çeşidi, *shih* için bir çeşit teknolojik hizmetçi, *wudan* bir parça olarak özetlenebilirdi.”²³ Konfüçyüsçü doktorların görevleri, ataları “papaz-doktorlar” gibi, sağlıkla ilgili tüm sorunları denetlemek ve tıbbi amaçlar için ilaç toplamaktı. Tedavinin farklı şekillerini yansıtan bu görevler, seyrek olarak çakışmayan dört temel kategoriye bölünmüştü.

I. Konfüçyüsçü Doktorlar arasında Tıbbi Uzmanlaşma:

- a. *Doktorlar* öncelikle enfeksiyon ve psikolojik hastalıkların tedavisi ile ilgilenmişlerdi. İlki insandan insana veya hayvandan insana, ya doğrudan, *via fomites* ya da taşıyıcılarla geçen virüs, humma, bakteri, mantar, kurt ve protozoonları kapsar. İkincisi, genellikle üzerindeki enfeksiyon hastalıklarının sebep olduğu eklem iltihabı, akıl hastalığı, diyabet, hemofiliyi kapsar.
- b. *Cerrahlar* ilk olarak sakatlıkların tedavisi ile ilgilenmişlerdi. (Örneğin, avlanma sırasında oluşan, kaza kaynaklı veya savaşta alınan sakatlık ve yaralar)
- c. *Bitki Uzmanları* Konfüçyüsçü felsefeye uygun olarak yanlış beslenmeden kaynaklı hastalıkları önlemekle meşgul olmuşlardı.
- d. *Veteriner Hekimler* başlıca cerrah meslektaşları gibi aynı tedaviler ile ilgilenmişlerdi, fakat insanlarınkinin yerine hayvan hastalıklarını (özellikle atlar) tedavi etmişlerdi.

Konfüçyüsçü doktorların tıbbi gelişimlerini engelleyen etmenlerden biri, onların “ata ibadeti” ile ilgili felsefi prensipleriydi; yani ritüel davranışın gözlenmesi yoluyla kendi atalarına kişisel sadakat ve bağlılık. Bu davranış, herhangi bir yeri kesme formundan bir kimsenin vücudunun korunması yoluyla topluma uygun hale gelmişti. Bu prensibe göre, fiziksel tamlik durumu haricinde öldükten sonra bireyin atalarına geri dönmemesi gerektiğine inanılmıştı, çünkü diğer bir durum atalar tarafından saygısızlık ve

²¹ Needham, 132.

²² Wieger, 300.

²³ Joseph Needham, *Clerks and Craftsmen in China and the West* (Çin’de ve Batıda Memur ve Esnaflar) (Cambridge, 1970), 265.

sadakatsizlik işareti olarak görülecektir. Bu prensipten dolayı ameliyat, anatomi ve ebelik, Çin tıbbının diğer alanlarının bazılarında olduğu gibi, hızlı bir biçimde gelişmemiştir.

Taoistler arasında, diğer taraftan, “büyücü-doktorların” tıbbi gelenekleri ve Çin Halk tıbbi teknikleri devam etmişti. Fakat bu durum, Konfüçyüsçü ve Taoist doktorların başka birine danışmadığı veya hasta bir kişinin bir ya da diğer doktorun tıbbi dikkatine bağlı olduğunu söylemek anlamına gelmez. Düşüncenin farklı “okulları” içinde görev ve tedavilerin örtüşmesi onlar arasında da vardı. Fakat, Taoizmdeki asıl amaç, gözlem ve deney aracılığıyla maddi ölümsüzlüğün başarılmasıydı, halbuki, Konfüçyüsçüler, maddi ölümsüzlüğü kapsayan, düşünce kaynaklı tüm insan dışı olayları dışlamışlardı. Taoistlere göre, bir kimsenin *hsien* (仙) veya “ölümsüz” olması için onun önemli bir eğitim alması gerekliydi. Bu eğitim bağlantılı teknikler haricinde birkaç değişikliği kapsamıştı, bunların birçoğunun Neolitik “yorumcuların” temel tıbbi teknikleri içinde kökleri vardı. Bu teknikler solunum, heliotherapeutic, jimnastik, cinsellik, simya, ilaç ve diyet uygulamalarını içermekteydi.²⁴

Bu tekniklerin esas amacı, bir kişinin bu dünyada kendisi ve diğer dünyanın uygunluklarına tamamen birlik sağlamak için davranışlarını yürütme ötesinde arasındaki uyum durumunu sürdürmesi gerektiği anlamına gelen Tao ilkesinde temellenmişti. Çin’in avcı ve toplayıcı geleneği dikkate alındığında, sonraki Çinlilerin geçimlerini sağladıklarının tamamından, kırsal ve zirai faaliyetlerden eklenmiş ve takip edilmmişti, Taoistlerin (ve benzeyen Konfüçyüsçülerin) doğa ile ilişkilerinde hem teorik, hem de pratik temellerde gelişmesi şaşırtıcı değildir.

Taocu *wu* veya “büyücü-doktorlar” farklı -fakat, genellikle kapsayıcı- görevleri yansıtan iki gruba bölünmüştü. Ruhlarla sözde iletişim aracılığıyla geleceği kutsama sanatında uzmanlaşan, *k'an-yü* (堪輿) veya “ruh çağırıcılar” olarak sınıflandırılabilen *wu* ve *fang-shih* vardı; yaşamdaki arayışlarının kendi *sine qua non*²⁵, maddi ölümsüzlüğü elde etmeye çalışması bakımından, *hsien-men* (羨門) veya “istekliler”²⁶ vardı.

II. Taoist Doktorlar arasında Tıbbi Uzmanlık:

a. *Ruh çağırıcı falcılar*, Konfüçyüsçü çağdaşları gibi, tapınak rahipleri, çabalarını yarı-bilimsel araştırmalar üzerine odaklamışlardı, tümü Chou hanedanlığı süresince bulunan kehanet ile ilgiliydi.²⁷

1. *Pu* (卜) veya “scapulimancy”, yani, bir memelinin yanmış kürek kemiği ve kaplumbağa kabuklarını gözlemleyerek kehanette bulunma;

2. *Shih* (筮) veya “kura çekimi” yani, Sibiryaya kandil çiçeği (*Archillea sibirica*) veya civanperçemi olarak bilinen bir bitkinin saplarını rastlantısal olarak dağıtarak ya da seçerek kehanette bulunma;

3. *Pu-kua* (卜卦) veya *I-ching* (易经) veya “*Book of Changes (Değişiklikler Kitabı)*” içinde bulunan sembolleri kullanarak kehanette bulunma;

²⁴ Joseph Needham, *History of Scientific Thought*, (Bilimsel Düşünce Tarihi) vol. 2 of Science and Civilisation in China (Çin'deki Bilim ve Medeniyetin 2. Cildinde) (4 cilt; Cambridge, 1955-71), 143.

²⁵ Çevirenin Notu: (Latince) Olmazsa olmaz koşul.

²⁶ Prof. Needham, *hsien-men* binomunu “büyücü veya materyal ölümsüzlüğünü elde eden usta” olarak çevirir. Fakat ben bu çeviriye katılmıyorum, çünkü *hsien*, diğer şeyler arasında, “istemek” anlamına gelir ve burada erkekler, “geçit” anlamındadır. Bu yüzden bir kişi *hsien-men* ikiliğinin *Tao* ile birlik arayışında materyal ölümsüzlük evrenine “geçit” aracılığıyla girme düşüncesine sahip kişilere işaret ettiğini sanacaktır. Aynı zamanda *erkeklerin* de “uzman”, “cemaat”, “okul”, “taraf” veya “aile” anlamına gelebileceğine dikkat çekilmelidir. Fakat verilen bu çevirilerin her biri dikkate alındığında, bir kişi yine de *hsien-men* binomunun *istekliler cemaati* anlamına geldiği sonucuna varacaktır. Bu yüzden, çevirimin en tam anlamı yansıttığına inanıyorum. Çünkü bu kişiler materyal ölümsüzlük için mücadele ediyordu.

²⁷ Needham, *History of Scientific Thought* (Bilimsel Düşünce Tarihi), 346-364.

4. *Hsing-ming* (星命) veya “astroloji,” yani, yıldızların konum ve görünüşleri aracılığıyla tahmini yüzey olaylarına ve insan olayları üzerindeki etkilerine dayalı tahmin;

5. *Hsüan-che* (选择), veya “kronometrik”, yani, bir şey yapmak için uygun zamanı belirleme tahmini;

6. *T'ui-ming* (推命), veya alternatif olarak *lu-ming* (禄命) veya “kader hesabı”, yani, *chih* (支) veya “kollar” olarak adlandırılan on iki saatlik ideogramların kullanımını kapsayan tahmin, “on iki maddi kol” olarak da bilinir; *kan* (干) veya “gövdeler” olarak adlandırılan on ideogram, “on ilahi gövde” olarak adlandırılır. İşaretler, bu ondalıktan çıkan kombinasyonlar ile on iki döngüsel ideograma dayalı olarak hesaplanmıştı;

7. *Feng-shui* (风水) veya “toprak falı”, yani “belli bölgelerin diğerlerinden daha elverişli olan öncülüne dayalı tahmin. Toprak falı şunu öğretir: insanoğlunun doğal ve/veya kültürel manzarayı değiştirerek doğanın fal armonisindeki aksaklıklara (fakat o, doğanın fal uyumsuzluğunu düzeltmeye izin verir) sebebiyet vermemesi gerekir. Ayrıca, bir kişinin refaha ulaşmasında, ev veya mezarlık için uğurlu bir yerin seçimi fal prensiplerine göre yapılmalıdır. Bu yüzden, fala bakma yarı-dini ve bilimsel-olmayan bir sistemdir. Bu sistem çeşitli durumların seçiminde insanoğlunu etkileyerek insan ekolojisini düzenler;”²⁸

8. *Hsiang-shu* (相術) veya “fizyonomi”, yani, kadın veya erkeğin dış görünüşüne bağlı olarak bir kişinin karakteri veya huyunu tespit etmeye çalışan tahmin;

9. *Shou-hsiang-shu* (手相術) veya “el falı” yani, bir kişinin karakter veya eğilimlerini okuma; kişilerin avuç içleri, parmakları, hatları, ağız ve bunun üzerinde bulunan işaretlerden, genel özelliklerden kadın veya erkeğin olası geleceğini tanımlama pratiğine dayalı tahmin; ve

10. *Chan-meng* (占梦) veya “tabir” yani, bir kişinin rüyalarını yorumlayarak tahminde bulunma.

b. “İstekliler”, Konfüçyüsçü doktorlar gibi, Chou tıbbına katkılarının ve halk tıbbının izinde kendi tıbbi geleneklerini takip etmişlerdi. Fakat, miraslarını rasyonel tıp sistemine yerleştiren Konfüçyüsçü doktorların tersine, “istekliler”, maddi ölümsüzlük arayışlarını takip ederken, altta listelenen Çin halk tıbbının temel tıbbi teknikleri ile ilgili önde gelen araştırmalar üzerine girişimlerini yoğunlaştırmışlardı. “Bu uygulamalar, daima fiziksel engellerden kurtuluş için tutku ile ilişkilendirilmişti, böylece vücut ve ruhun kusurları görülmeyebilir ve kişilerin Tao’ya katılması sağlanabilirdi.”²⁹ Dahası, “istekliler” sırasıyla, teorik derslerin felsefenin “Doğa bilimciler okulu” veya *Yin-yang chialar* tarafından nüfuz edilen Tsou Yen (M.Ö. 4. yüzyıl) öğretiminden büyük oranda etkilenmişlerdi. “İsteklilerin” tıbbi teknikleri:

1. *Hu-hsi fa* (呼吸法) veya “solunum prensibi”;

2. *Fu jih mang chih fa* (服日芒之法) veya yeşil sayfa üzerine kırmızıyla yazılı (kutu içindeki güneş) özel bir ideogramı elde tutarken güneş ışığına vücudun maruz kalmasına bağlı olarak (modern terim *Jih-kuang liao-fa* (日光疗法) veya “heliotherapy³⁰) “güneş ışınlarını aşındırma yöntemi;”

3. *Tao yin* (导引) veya “vücudu büzme ve genişletme”, (modern terim *T'i-ts'ao fa* (体操法) veya “jimnastik ilkesi”) bu aynı zamanda *mo* (摩) veya masajı içermekteydi.

²⁸ Hong-key Yoon, “Geomancy: Its Impact on the Man/Nature Relationship in Korea,” (Toprak Falı: Kore’de İnsan/Doğa İlişkisi Üzerine Etkileri) (yayımlanmamış yazı, University of California, Berkeley, nd), 2.

²⁹ Hume, 51.

³⁰ Çevirenin Notu: Güneş tedavisi, güneşle sağaltım.

4. Özellikle *huan-ching* (还精) veya “chingi döndürmeye sebep,” aracılığıyla *shen* (神) veya “ilahi element” ve *ching* (精) veya “sperm niteliğinin” mümkün olduğu kadar çok

Neolitik Dönem	Shang-Yin Hanedanlığı	Chou Hanedanlığı
“Yorumcular” Chen-jen	“papaz-doktorlar” Wu/Hsi: “büyücü-doktorlar”	Konfüçyüsçü Filozoflar & Papazlar Doktorlar Taocu Wu/Fang-shih Hsien-men
Halk Tıbbı	Halk Tıbbı	“Geleneksel” Çin Tıbbı Halk Tıbbı

korunmasına yardım eden *Yin-yang yang seng chih ta* (阴阳养生之道) veya “Yin ve Yang aracılığıyla hayatı besleme yöntemi” (modern terim *Hsing-chiao liao-fa* (性交疗法) veya “çiftleşme terapisi” anlamındadır);³¹

5. Lien-tan-shu (炼丹术) veya “simya”;
6. Yao-liao-fa (药疗法) veya “ilaç tedavisi; ve
7. Yin-shih liao-fa (饮食疗法) veya “diyetoterapi”.

Konfüçyüsçü doktorlar ve Taocu pratisyenler arasında giderek artan ayırım ve sırasıyla, Konfüçyüsçü doktorlar ve Taocu doktorlar arasında yavaş yavaş doğan ayırım; ve sırasıyla, nihayetinde *Chung-i* (中医) veya “(‘geleneksel’) Çin tıbbı” olarak bilinmeye başlayan şey arasında, Çin halk tıbbına nazaran, ideolojik çelişkilerden daha ayrıma sebep olmuştu; bu, Chou hanedanlığı süresince ortaya çıkan politik-sosyal değişmelere büyük ölçüde katkıda bulunabilir. Çünkü bu, feodalizmin hanedanlık dönemi idi ki “yönetici sınıf, kendi papazlarına bağlı olan Shang (Yin) krallarının papazlığından tamamen farklıydı, (ancak) Chou, büyü öğretisi hakkında küçük bilgi almıştı ve papazlar olmaksızın Tanrı kültürünü icra etmişti. Hepsinden en önemlisi, bu üst sınıf, kendi soylu mahkemelerini yaratan feodal lordlar olarak büyük bir alan üzerine seyrek bir şekilde yayılmıştı... Bu soylu mahkemeler ilk edebiyatçıların gelişimini sağlamıştı... kısmen, çünkü onlar yazabilmişti ...”³² Onların birkaçı, kendilerinden türeyen birkaç aile gibi, daha önceki meslektaşlarının “papaz-doktorlar” geleneğinde Konfüçyüsçü doktorlar olmak için tıba girmişlerdi. Diğer taraftan, Taocu pratisyenler bu soylu mahkemeler ile yakından ilişkili gibi değildi, çünkü birkaçı cahildi ve onların dini-büyüsel inanç ve teknikleri kendi uzman muhalifleri, yani edebi arka plana sahip Konfüçyüsçü doktorlar tarafından eleştirilmişti.

Bu değişiklikler, belirgin seküler/din dışı tıbbi gelenek ve uzmanlığın yerleşmesine sebep olmuştu. Halk tıbbının aksine geleneksel Çin tıbbı, o tarihte geçerli uygulanabilir mitlerin insan benzeri tanrılara ilişkin dini-büyüsel inançlarının kökeninden kendisini ayırmaya çalışmıştı. Yine de, böylesi bir ayırım tamamen ortadan kalkmadı, çünkü tedavilerin birçoğu, mükemmelleştirilmiş bir tarihi geçmiş ve bağlantılı felsefi teorilerle benzer şekilde tanımlanmıştı.

Onların mesleki ataları olarak Konfüçyüsçü doktorlar tarafından kabul edilen *Fu-hsi* (M.Ö. 2853-2738), *Shen-nung* (M.Ö. 2738-2698) ve *Huang-ti* (M.Ö. 2698-2598) olmak üzere üç

³¹ Akira Ishihara ve Howard S. Levy, *The Tao of Sex*, Harper & Row Books (New York, 1970).

³² Eberhard, 29-30.

efsanevi figür vardı. Ayrıca, bu üç efsanevi figür, 20. yüzyılın başlangıcına kadar devam eden ve Chou hanedanlığı süresince Konfüçyüsçü doktorlar tarafından uygulanan hastalık tedavisi için üç temel yaklaşımı sembolize etmişti.

Bu üç efsanevi figürün hastalıkların tedavisi konusunda üç temel yaklaşımı nasıl sembolize ettiği bakımından onların tam bir tanımlaması Doktor Hume tarafından yapılmıştır. Hume, “*Fu Hsi*, kozmik bir felsefe yaklaşımını temsil eder. Bu felsefe, evrenin bir, fakat aynı zamanda birbirine ters düşen kuvvetlerden, ikilikten ibaret olduğuna inanır. Tıbbın metafizik yanıyla yakın bir şekilde bağlantılı ve ayrıca nabız anlayışını insanoğluna ilk defa getiren olarak saygı duyulurken; *Fu Hsi*, hayat iksirini araması, muska ve tılsımlı, büyü ve batıl inanç prototipi olarak kabul edilmelidir.

Shen Nung, ilaç tedavisi yaklaşımını temsil eder. *Shen Nung*, çağlar boyunca Çin’in zihinsel ekipmanlarının karakteristik bir yönüne sahip olan deneysel bilgi içindeki inanç sembolüdür. Dahası, o ilaçların tesirli olduğuna dair düşüncenin hemen hemen evrensel kabulünü simgeler, çünkü olanlar sadece ölçülebilir farmakolojik etkiler üretmez, aynı zamanda, bazı gizemli biçimlerde, organları etkilenen hastalara karşılık gelir ve zararlı ruhları uzaklaştırmak için bir parça büyü gücüne sahiptir.

Huang Ti, teşhisin ses yöntemleriyle yapıldığı yaklaşımı temsil eder. Masaj, moksa, şırınga ve sınıflandırılmış egzersizlerin aracı olarak fiziksel terapi gelişiminin yanı sıra nabız çalışmaları ve diğer fiziksel işaretler üzerinde gelişen güvenin sembolüdür. İstirahat ve güneş ışığı aracılığıyla kaplıca ve dağ sanatoryumunu ziyaret etmenin yanı sıra, madeni ve organik ilaçların kullanımını tavsiye etmişti.³³

Çin tarihinin antik dönemi boyunca yazılan iki en ünlü ve en erken tıbbi tez *Pen-ts’ao*

(本草) veya “Bitkisel” ve *Huang-ti nei-ching* (黄帝内经) veya “*Yellow Emperor’s Inner Classic*” (Sarı İmparator’un Ruhsal Yapıtı) adlı eserlerdir. Bu tezlerin ikisinin de yazarı bilinmemektedir, burada zaman periyodu üzerinde, bu iki çalışma içine düzenli aralıklarla dahil edilen sayısız giriş vardır; yine de, Konfüçyüsçü gelenek ve değerler ile aynı doğrultuda, daha önceki tez, efsanevi *Shen-nung’a* ve daha sonraki efsanevi *Huang-ti’ye* dayandırılır. Bu çalışmalar Konfüçyüsçü doktorların güçlü edebi zeminini ve insanoğlunun etik ve ahlaki davranışı ile kendilerini ilişkilendirme eğilimini yansıtır. Bu eğilim önceki otoriteye saygı duyma, zirai toplumun skolastiğe yönelimi ve koruyucu bir güçlendirmede özellikle zararlıydı, (örneğin, yukarıdaki *Fu-hsi*, *Shen-nung* ve *Huang-ti* adlı üç efsanevi figür Konfüçyüsçü yaratılardı ve bunlar, Çin toplumu içinde kendilerine daha büyük bir itibar kazandırarak, Konfüçyüsçü tıbbı ve saygı uyandıran menşenin felsefi soy kökenine girmeyi başarmışlardı). Sırasıyla, geleneksel Çin tıbbı, bunların ve sonraki tıbbi eserlerin edebi niteliklerini değerlendiremeyen cahil halktan uzakta başlamıştı. Bu kişiler, böylesi bilginin elde edilebildiği Konfüçyüsçü toplum içindeki bilgili-aristokrat ve soylu sınıftan sosyal olarak uzaklaştırılmıştı. Ayrıca, büyük Çin kalabalığının onları almasını engelleyen geleneksel Çin tıbbı ile ilgili tedaviler ve ilaçlar elde etmeyi içeren oldukça masraf vardı.

Köylü, zanaatkar, seyyar satıcı, asker gibiler için, Çin halk tıbbı söz konusuydu ve onun çoğunluğu ilaççılar (medicasters) tarafından uygulanmıştı. Prof. Croizier’in ifade ettiği gibi “çok sayıda düşük-dereceli doktorlar, eczacılar, ‘cerrahlar’, tıbbi seyyar satıcılar ve sahte doktorlar vardı ve onlar genellikle buldukları yerde düşük itibar görmüşlerdi. Her yerde olduğu gibi, hastalık zamanında bu kişilerin eline düşmek daha alttaki sınıfların ortak kaderiydi ve onların uygulamaları tedavi etmekten çok öldürdüğü için, yapılanlar onların bu yaygın doktor imajını muhtemelen meşrulaşmıştı. O zaman, batıl inanç ve dini iyileştirme yöntemlerinin yaygın tıbbi pratiklerle yan yana, ve genellikle birleşik

³³ Hume, 123-124.

sürdürülmesi pek şaşırtıcıdır.”³⁴ M.Ö. 3. Yüzyılda Çin hanedanlığının sonuna kadar, genel anlamda, tıbbi kuramlaştıran ve pratikleştiren üç ayrı insan grubu vardı:

(1) *Konfüçyüsçü doktorlar*, onlar “geleneksel” Çin tıbbi olarak bilinmeye başlamış olan “resmi” pozisyon olarak adlandırılabilir olan şeyi temsil etmişlerdi.

(2) *Taocu pratisyenler*, onlar Çin halk tıbbının geliştirici ve ileticileridirler, ve

(3) *genel seyyar satıcı ve ilaççılar*, onlar cahil halkın hastalıkları ve sefaletiyle desteklenmek ve “tıbbi” uygulama ile kıt kanaat geçinmek için hem Konfüçyüsçü, hem de Taocuların tıbbi teori ve pratiklerinin bazı parçalarını almışlardı.

Taocuların felsefi pozisyonu Konfüçyonistler için tartışmalıydı. Bu durumdan dolayı, Çin halk tıbbi ya çevre, ya da otoritedekiler tarafından, onu ret konusu yapan tıbbi teori ve pratiklerin resmi dairesinin dışında olma eğilimindeydi. Ayrıca, Taocu dairelere Konfüçyonist birisinden daha kolay girebilen *ilaççılar* ile ilişkisinden dolayı nihayetinde seviyesi düşmeye başlamıştı.

İnançla iyileşmelerin çoğundan türetilen dini-büyüsel inançlardan bağımsız olmaksızın, Çin halk tıbbi, insanoğlunun akıl ve tecrübesi temelinde geliştiği için “doğal tıp” varlığı olarak kabul edilebilir. Aslında, Çin halk tıbbi, kendi çevreleri ile rasyonelleşen ilişkilere ve ondan sonuçlanan peş peşe dönüşümlerin sonraki Çinli nesil araçlarına, Neolitik kabile üyeleri ve kendi düzenleyicilerine gücü yeten deneysel bilgi ve doğaüstü varsayımın birleşimidir. İlk Neolitik kültürler ortaya çıkıp, daha büyük ve daha karmaşık sosyal birimler gelişirken, aynı şekilde Çin halk tıbbi da dönüşmeye başlamıştı. Fakat, bir kişi, bu ilk dönem iyileşme sanatı ile ilgili kuram ve uygulamaların kendi yön ve faaliyet alanında orijinal ve doğal olarak basit olduğunu, Çin toplumu olarak genişleme ve değişmeye başladığını ve sırasıyla, Çin halk tıbbının, “doğal tıbbın” karmaşık sisteminde, tüm toplumu kapsayan Darvinci gibi bir ilerlemede geliştiğini söylemez. Evet, Çin kültürünün değişme ve genişlemesinde olduğu gibi, yeni ve denenmemiş dini-büyüsel etkiler ve diğer doğal tıp türleri açısından Çin halk tıbbında eş bir gelişme vardı, onların birçoğu mevcut yapıya ilham vermeye başlamıştı; bu gelişmenin sonucunda Çin halk tıbbi, kendi faaliyet alanı ve gidişatı içinde daha geniş ve karmaşık hale gelmişti. Çünkü sosyal, ekonomik ve politik değişiklikler ile aşılınmış tıbbi tekniklerin ve felsefi kavramların değişen bu sürecinin bir yansımasıydı. Shang-Yin hanedanlığı tarafından takip edilen ve Chou hanedanlığı ile sonlanan Neolitik dönem, Çin halk tıbbi tarihindeki bu gelişmenin biçimlendirici aşamasını temsil eder.

³⁴ Ralph C. Croizier, *Traditional Medicine in Modern China* (Modern Çin’de Geleneksel Tıp) (Cambridge, 1968), 32.